

Fizika dərslərində nəzəri materialların tədrisi prosesində şagirdlərin yeni təlim üsullarından istifadə imkanları

Fuad Məmmədov

SDU-nun dosenti

Aynur Həşimova

SDU-nun assistenti

E-mail: hasimovaaynur@gmail.com

Rəyçilər: r.ü.f.d., dos. G.İ. Qasımova,
r.ü.f.d., dos.İ.S. Səfərlili

Açar sözlər: tədris, təlim, metod, müşahidə, tədqiqatçılıq, hadisə

Ключевые слова: преподавание, обучение, метод, наблюдение, исследования, события

Key words: teaching, education, method, observation, research, event

Ölkəmizdə təhsil sahəsində gedən quruculuq işləri, təhsil islahatı proqramı pedaqoji tədqiqatların yeni istiqamətlərini müəyyənləşdirir, nəzəri və praktiki xarakterli axtarışların yeni məzmununu diktə edir.

Təlim prosesində inkişafetdirici texnologiyalardan istifadə hər biri fizika fənni üzrə şagirdlərin bilik ehtiyatını artırır və bunlardan yeri gəldikcə istifadə bacarığını reallaşdırır.

Məlumdur ki müasir dərslə verilən tələblərdən ən mühümü şagirdlərin məntiqi və tənqidi təfəkkürünün inkişafı, idrak fəaliyyətinin gücləndirilməsi və öyrənməyi-öyrətməklə bağlıdır. Tədris prosesində şagirdlərə sərbəst işləmək, axtarıcılıq-tədqiqatçılıq qabiliyyəti aşılamaq vacib şərtlərdəndir. Tədqiqatçılıq metodunun mahiyyəti şagirdlər üçün yeni olan problemi həll etmək məqsədilə onların axtarıcılıq, yaradıcılıq fəaliyyətinin təşkili kimi başa düşülür.

Burada müəllimin vəzifəsi şagirdlərin müstəqil tədqiq edəcəkləri problemi müəyyənləşdirmək, onun şagirdlər tərəfindən necə həll edilməsini izləmək, onları istiqamətləndirmək və düzgün nəticələr çıxarmalarına kömək etməkdir. Tədqiqat tapşırıqları hər bir fənnin xüsusiyyətləri nəzər alınmaqla müəyyənləşdirilir. Bu tapşırıqlar müxtəlif müddətdə yerinə yetirilə bilər:

Məsələn:

- dərslə və ya evdə qısa müddətdə yerinə yetirilən tapşırıqlar;
- bütün dərslə müddətində yerinə yetirilən tapşırıqlar;
- hər həftə, hər ay müddətində yerinə yetirilən tapşırıqlar.

Tədqiqat metodu haqqında fikir, söz deyən alimlərin bir qrupu bu metodu, tədqiqat prinsipi termini ilə ifadə edir, lakin onların şərhində bu terminlərin hər ikisi eyni mənanı daşıyır. Şübhəsiz, buna tədqiqat metodu demək daha uyğundur. Prinsip “metoda” görə daha geniş məna verir. “Tədqiqat prinsipi” deyilərsə bütün dərsləri bu əsasda qurmaq və davam etdirmək tələb olunardı. Halbuki, təlim metodlarının sırasında bu tədqiqat metodu özünə müəyyən yer tutmaqdadır. Tədqiqat metodunun özünəməxsus tarixi vardır. Bu da məlumdur ki, keçən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq qabaqcıl müəllimlər bu metoddan istifadə edirlər. Tədqiqat metodunun mahiyyətinə gəldikdə deməliyik ki, bu hər yerdə, hər zaman tətbiq olunmur. Şagirdlərin idrak fəaliyyətini gücləndirmək, inkişaf etdirmək, onlarda müstəqil problemi araşdırıb həll edə bilmək bacarığı yaratmaq məqsədilə tətbiq edilir. Belə ki, problem

təlim prosesində müəllim tərəfində qarşıya çıxarılır, onun həlli isə şagirdlərə tapşırılır. Müəllimin rolu burada ondan ibarətdir ki, problemin həllində məqsədin nədən ibarət olduğunu bildirir, şagirdlərin onu araşdırmaları üçün istiqamət verir.

Ümumi metodlarla yanaşı hər bir fənnin özünəməxsus metodları vardır. Bunlardan biri tədqiqatçılıq metodudur. Tədqiqatçılıq metodu şagirdlərin idrak metodunu inkişaf etdirir, onlarda qarşıya qoyulan problemi müstəqil araşdırmaq bacarığı aşılayır. Bununla belə unutmamaq olmasın ki, fizikanın tədrisi prosesində şagirdlərin müşahidə aparmalarına, təcrübələri yerinə yetirmələrinə imkan və şərait yaradılmalıdır. Şagirdlər yeni metodlardan o vaxt sərbəst şəkildə baş açırlar ki, müəllim onlarda tədqiqatçılığa maraq yaradır, həmçinin müstəqil tədqiqat aparmaq qaydalarını da öyrədir. Tədqiqat bacarıqları — tədqiqatı sərbəst yerinə yetirmək üçün vacib olan intellektual, praktik bacarıqlar sistemidir.

Şagirdlərə sadəcə mürəkkəbə keçməklə axtarmaq, sübut etmək bacarıqları aşılanmalıdır. Şagirdlərin qabiliyyət və istedadını inkişaf etdirmək üçün fizika müəllimi onlarda müstəqillik, təşəbbüskarlıq, yaradıcılıq keyfiyyətlərinin formalaşdırılması istiqamətində iş aparmalıdır.

Tədqiqatçılıq fəaliyyətinin inkişafında eyni sinifdə təlim alan şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, hər şagird üçün ən əlverişli şərait yaratmaq lazımdır.

Fizika fənninin tədrisində tədqiqatçılıq üzrə müvafiq məşğələləri şagirdlərin idrak fəaliyyətini yüksəldir və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirir. Onlarda hadisə və proseslər arasında müqayisə aparmaq, müşahidə və faktlardan müsbət nəticə çıxarmaq, bu və ya digər nəticənin alınmasına aid olan təcrübələrdən hansının daha münasib olmasını müəyyənləşdirmək bacarığı formalaşdırır. Tədqiqatçılıq metodunun tətbiqi aşağıdakı mərhələlərdən keçir;

- problemin dərk edilməsi, fərziyyənin irəli sürülməsi;
- işin yerinə yetirilməsi, alınan nəticələrin doğru olduğunun yoxlanılması;
- lazım gəldikdə yeni problemin qoyulması.

Tədqiqatçılıq metodundan şagirdlər qismən müstəqil axtarış aparmağı öyrəndikdən, kitabdan və mətbuat materiallarından sərbəst istifadə etmək təcrübəsi qazandıqdan, təcrübə qoymağı və onu aparmağı bacardıqdan sonra istifadə etmək məqsədəuyğundur. Yəni şagirdlər elmi idrakın mərhələlərinə, problemin həllinə, yaradıcılıq fəaliyyəti pillələrinə tədricən yiyələnmişdirlər.

Məqalənin aktuallığı. Fizika fənninin tədrisində şagirdlər tədqiqatçılıq qabiliyyətindən istifadə etməklə mövzuları daha dərinləndirən öyrənir. Bu da onu göstərir ki, fizikanın tədrisində şagirdlərin tədqiqatçılığını səciyyələndirən cəhətlərində biri də onun müstəqilliyi və fəallığıdır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalədə fizikanın tədrisində şagirdlərdə tədqiqatçılıq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi yolları araşdırılır, məktəb təcrübəsindəki yeniliklər tədqiqata cəlb edilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Ümumtəhsil və ali məktəblərdə fizikanın tədrisi ilə məşğul olan müəllimlər, tədqiqatçılar bu məqalədən istifadə edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Bakı, 24 oktyabr, 2013-cü il.
2. Ağayev Ə.Ə. Təlim prosesi: ənənə və müasirlik. Bakı: Adiloğlu, 2006.
3. İsmayılov İ.N. Ümumtəhsil məktəblərində fizika təliminin müasir texnologiyaları. Bakı, 2012.

Ф. Мамедов, А. Гашимова

**Возможности школьников использования новые методы
обучения в процессе теоретических материалов
на уроках физики**

Резюме

В данной статье рассматриваются аспекты развития исследовательских способностей учащихся при преподавание физики. Отмечается, что изучение физики способствует развитию мышления, логического рассуждения, способности обобщения, в значительной мере развитию внимания и воли.

F. Mammadov, A. Hashimova

**The school opportunities of schoolchildren using new methods
of training in the process of theoretical materials at
lessons of physics**

Summary

In the article the aspects of development research skills of pupils at Physics lessons are studied. It is noted that learning Physics challenges developing cognition, logical thinking, ability of generalizing, and mainly, of attention and will-power.

Redaksiyaya daxil olub: 12.02.2018